

Gammal borg i unga händer

FÖRENINGSGÅRDEN
MEM

Välkommen till Föreningsgården

Välkommen till Mems slott! Ett herresäte och borg med anor från 1400-talet. I dag ett centrum för kursverksamhet med deltagare från hela vårt land.

Det här häftet är Din ciceron om Du vill göra en vandring på slottet. Det berättar om byggnaderna och om bygden. Om det som en gång varit och som nu är.

INNEHÅLL
Rundvandring på slottet
Något ur Mems historia
Slottet blir kursgård
Bygden kring slottet
Silverapostlarna på Mem

Första våningen

Vi börjar i HALLEN som under senare tid undergått en viss förändring. Fram till år 1955 var hallen betydligt mindre. Den gjordes större genom att lägga till det rum som nu är kapprum. Tidigare var ingången till detta rum från drabantsalen.

De gamla stenplattorna på golvet fanns redan i den gamla hallen och den nya delen kunde förses med samma golvbeläggning genom att man hittade ett antal plattor som tidigare legat runt väggarna i en del rum i västra flygelbyggnaden. Till vänster i hallen hänger en bonad vävd av Östergötlands läns hemslöjd och mönstret är specialkomponerat. Vävnaden och den bänk som är placerad därunder skänktes av Östergötlands SLU-distrikt år 1957. Vi hittar också mot trappväggen en bonad benämnd "Blekinge trädgård", en gåva från en SLU-krets i Blekinge.

Går vi så ned den lilla trappan till höger kommer vi in i DRABANTSALEN — slottets stolthet. Vad som gör denna sal så speciell och så vacker är ju framför allt de gamla och mycket väl bevarade kalkmålningarna. De är från 1600-talet. Ingen annan byggnad i Östergötland kan visa så gamla och väl bevarade målningar. De kan nästan mäta sig med vad som finns i våra gamla kyrkobyggnader. Målningarna har under 100-tals år varit täckta under tapeter och framtogs i början av 1920-talet. Detta mycket omfattande arbete bekostades av slottets dåvarande ägare C. G. Norman och skedde under sakkunnig ledning. Samtidigt med att detta arbete utfördes lades också det nuvarande parkettgolvet och hela slottet försågs med värmeledning. Den antika kristallkronan som finns i drabantsalen var med i köpet 1948.

Drabantsalen har fram till i början av 1800-talet varit mycket större, något som också framgår av att målningar saknas på väggen vid spisen. Med ingång från drabantsalen finns ett rum som numera användes som kontor. Även här har det funnits gamla kalkmålningar vilket framgått av fragment som hittats vid reparationer under senare år. Detta rum har i gamla tider stått i förbindelse med källarvåningen genom en löngång i en vägg. Tyvärr har gången blivit stängd under senare tid.

Innan vi lämnar drabantsalen så lägg märke till målningen av spisen, vi möter mycket av denna målning i MUSIKRUMMET, nämligen den 1700-talsspegel som där finns och som tydligen varit förebild när spisen i drabantsalen målades. I musikrummet kan vi vidare lägga märke till den vackra kakelugnen som enligt säkra uppgifter är specialtillverkad för detta rum. På ena väggen finner vi en oljemålning av Konung Karl IX, vilken är knuten till Mems historia genom berättelsen om de tolv silverapostlarna. Tavlan, som är en kopia, är en gåva av direktör Carl Lagerlöf, Stockholm.

Nästa rum är MATSAL. Här finns mycket gamla och fina målningar över dörrarna. Vi kan så fortsätta in i nästa MATSAL där det bl. a. finns

en Mariebergskakelugn. Denna kakelugn har tillverkats i ett antal av 26. Det är känt var samtliga dessa finns. Den vid Mem är nog i alla fall den som har den mest intressanta historien. Det påstås att den varit nedmonterad här och flyttad till ett gods i Småland. Huruvida den där var uppmonterad är ej känt. Den fördes dock åter till Mem och var snart på plats igen. Lägg också märke till den stora ljuskronan med de vackert blåfärgade glasen.

Vi kan så gå ut genom svängdörren och får då en inblick i köksregionerna. Hit flyttades köket i början av 1900-talet och undergick 1948—49 en omfattande reparation och modernisering. Innanför köket ligger den gamla vinkammaren som när vinhyllorna fick plockas ned blev ett förträffligt förrådsutrymme.

Promenaden fortsätter vi nu ut i hallen igen och går upp TRAPPAN TILL ANDRA VÄNINGEN. I trappan kan vi göra halt och se på vapnen som är inmurade i väggen. Här möter oss bl. a. namnen Bagge och Fleming och årtalen 1663 och 1448. Beträffande det senare finns dock inga säkra belägg av riktigheten. Kanske kan det vara en förväxling och årtalet senare har blivit ditmålat. I en bok tryckt 1800 där Mem beskrivs omnämnes dock årtalet 1448 och att det finns på samma sätt då som i dag. Under vapnen har tidigare varit en nedgång till källarvåningen och vapnen har alltså varit placerade som överstycke till en trappnedgång. De nedersta stegen på trappan finns ännu kvar och ansluter till en källargång.

Längre upp i trappan finner vi släkten Saltzas vapen. Den släkt som är intimt förknippad med Mem från det att greve Edvard Fredrik von Saltza blev godsets ägare i samband med giftermål med Anna Beata Margareta Hamilton år 1803 och fram till 1916 då den sista Saltza flyttade från Mem.

Illustrationen ovan är hämtad från lektionssalens tapetmålningar utförda 1846

Andra våningen

Vi är nu uppe i övre hallen och den våning som byggdes under början av 1800-talet av greve Saltza. På väggarna här finns två porträtt, det är förre statsrådet Axel Persson-Bramstorp och hans maka. Porträtten är skänkta till Föreningsgården av makarnas barn. Statsrådet och partiledaren Persson-Bramstorp var en av de första som var med och diskuterade en kursgård av det slag som Föreningsgården nu är. Hans insatser i svensk politik är omvitnad i många sammanhang av såväl krafter inom det egna partiet som politiska motståndare.

Till höger kommer man så in i BIBLIOTEKET. Rummet har förr varit musikrum och vad som är av speciellt intresse är det gamla målade golvet. Det är troligen målat i slutet av 1700-talet — dock finns spekulationer om att det skulle ha varit ett tak i nedre våningen innan det flyttades upp som golv och i så fall är det målat i mitten av 1600-talet eller samtidigt med väggmålningarna i drabantsalen.

Till vänster ligger KARL JOHANS-RUMMET med typiska målningar från första delen av 1800-talet. De gamla fina möblerna som finns i rummet är genom testamente skänkta till Föreningsgården av makarna Hanzén, Vrinnevi, Norrköping, och placerade här efter makarnas död år 1959.

Nästa rum är LEKTIONSSALEN. Tapetmålningarna är unika, målade år 1846. De har något renoverats men är i stort i ursprungligt skick.

I övrigt innehåller denna våning ett sammanträdesrum med ingång från hallen, ett lärarrum samt gäst- och bostadsrum.

Tredje våningen

Innehåller 6 gästrum. Våningen var fram till i början av 1900-talet till största delen en icke inredd vindsvåning. Endast rummen å ena gaveln är från början av 1800-talet. Mindre renoveringar av denna våning har skett under senare år.

Vi har nu gått igenom de flesta rummen på slottet. Utöver detta finns en vacker källarvåning där rummen nu tagits i anspråk som ekonomiutrymmen. Denna den äldsta del av slottet — 1400- eller 1500-tal — har mycket tjocka murar uppförda ur försvarssynpunkt. Av rummen i källarvåningen kan särskilt nämnas Jacob Bagges kammare, om vilken sägs i en beskrivning av Mem i början av 1800-talet "Riksamiralen Bagges sängkammare ses ännu, och består af et källarhvalf med 3 alnars tjocka murar, och ett litet fönster, enligt den tidens tarfliga lefnadsätt".

Flygelbyggnaderna

är från början av 1700-talet. Den östra byggnaden som nu innehåller gästrum ombyggdes helt invändigt år 1955. Utvändigt är båda flygelbyggnaderna helt oförändrade och representerar med sin rena fina stil något av det vackraste vi kan finna av tidig 1700-talsbyggnation.

Med detta hoppas vi att "vandrarerna" skall känna sig hemmastadd på Föreningsgården, Mem. Tag dock gärna en promenad i den vackra trädgården och naturparken. Följ Tennisstigen upp till utsiktsberget eller Kastellstigen upp till det tjugiga Kastellet och njut utsikten över östersjöviken Slätbaken.

Östra flygelbyggnaden uppförd på 1730-talet

Slottsbyggnaden sedd från parksidan

Interiör från nedre hallen

Drabantalen med väggmålningar från 1600-talet

Musikrummet med spegel från mitten av 1700-talet

Något ur Mems historia

I äldre tider stavades namnet Mämbh och senare Mäm och först under 1800-talet blev stavningen den nuvarande. Namnet uttalas dock fortfarande efter den äldre stavningen med ä.

Enligt uppgifter hörde godset Mem till Sten Sture den äldres s. k. Hammerstagods och togs senare om hand av Gustav Vasa. Johan III donerade egendomen år 1568 till ståthållaren Esbjörn Pedersson-Lilliehök. Genom giftermål gick godset över i släkten Kurtzels ägo och senare till ätten Fleming och Bagge. Liksom många andra gårdar drabbades också Mem av reduktionen, men genom ett byte med Kronan, som ingicks 1683 lyckades Erik Bagge behålla Mem. Bytesavtalet har enligt uppgifter från olika beskrivningar inte blivit stadfäst förrän år 1712 och enligt Tunelds geografi är detta brev daterat Bender den 14 februari 1712 och undertecknat av Karl XII. 1727 såldes Mem till lagmannen Daniel Sparrsköld vars maka efter mannens död skänkte godset till sin måg viceamiralen Taube.

Ägare har sedan i tur och ordning varit kornett Malkolm Hamilton (d. 1803), dennes syster Beata Margareta (d. 1826) och hennes make överstekammarjunkaren Edvard Fredrik von Saltza (d. 1839) deras son kammarherre Edvard Malkolm von Saltza (d. 1900) dennes brorson notarien Jacob von Saltza. År 1916 inköptes Mem av godsägare A. G. Johansson vilken 1917 sålde slottet och parken (det område som nu tillhör Föreningsgården) till M. C. A. Thisell. Denne efterträddes 1922 av lektor C. G. Norman som ägare. Vid dennes död 1933 tillträdde dottern Maj Norman och sålde 1942 till fil. mag. Björn Ohlin som var ägare fram till 1948 då SLU — nuvarande Centerns Ungdomsförbund CUF — blev ägare till det från Mems säteri avstyckade markområdet på 10 hektar med tillhörande fastigheter.

Slottet blir kursgård

1948 i mars månad skedde det köp som kom att förändra slottets användning. Trädgårdsområdet var då ganska förfallet och igenvuxet, liksom att byggnaderna var i behov av vård och tillsyn. Ett år efter köpet var dock tillräckligt mycket gjort för att det skulle vara möjligt att starta kursverksamheten. Pengar till köpet hade åstadkommits genom en landsomfattande insamling av den ungdomsrörelse som står som ägare. 360.000:— kronor hade insamlats. (Omräknat i 1970 års penningvärde motsvarar summan drygt 1 miljon kronor). Under första delen av 1950-talet genomfördes ytterligare två insamlingar som tillsammans gav ungefär lika mycket som den första. Dessa av ungdomen insamlade medel har använts för inköp och iordningställande av anläggningen som nu nyttjas inte bara av ägarna utan även av många andra organisationer.

Bygden kring slottet

Mem ligger i Tåby socken på Vikbolandet (landet mellan de båda östersjövikarna Slätbaken och Bråviken). Tåby socken hade vid årskiftet 1971—72 301 innevånare. Högsta befolkningsciffran nåddes under slutet av 1800-talet med 905 innevånare.

I Tåby kyrka finns mycket som tyder på att Mem varit det dominerande godset i socknen under gamla tider. Vi finner på väggarna två s. k. begravningsvapen av slakten Bagge, Altartavlan i kyrkan är skänkt av greveparet Hamilton. Många andra gåvor till kyrkan har också kommit från Mem.

Efter Göta kanals tillkomst (östgötadeln av kanalen invigdes vid Mem 1832) blev Mem en betydelsefull lastageplats. Hit gick det att segla men sedan måste omlastning ske till särskilda kanalbåtar vilka kördes vidare med oxar och hästar. På södra sidan finns den s. k. kanalbanken — en smal väg där dragarna kunde gå. (Vägsträckan Mem—Söderköping är fortfarande i bra skick för exempelvis cykelturer). Innanför slussen vidgades kanalen till vad som kallades "bas-

sängen vid Mem", det var upplagsplats för båtar som låg och väntade på att få fortsätta uppåt kanalen.

Slussen vid Mem är i stort sett oförändrad sedan 1832. Endast en del trävirke har utbytt och den intresserade besökaren torde bli ganska imponerad av det arbete som varit förenat med byggandet av Göta kanal då man vet att allt är gjort för hand. Det var c:a 50.000 indelta soldater från sju regementen och en del ryska krigsfångar som byggde kanalen och byggnadstiden var ungefär 20 år. Kanalen hade under 1800-talet en stor betydelse för fraktrafiken i berörda områden medan den ur den synpunkten numera i stort spelat ut sin roll. I dag är det turisttrafiken som dominerar och tenderar att öka år från år. Fasta turer med passagerarbåtar går nu tre gånger i veckan mellan Göteborg och Stockholm. På kvällen kommer passagerarbåten från Stockholm vid 20-tiden till Mem. Under "storhetstiden" för kanaltrafiken sysselsattes ungefär 100 personer vid Mems kanalstation. Omlastningen var den mest arbetskrävande men dessutom fanns tull, lots, kanalinspektör, slussvakt m. fl. Det har också funnits telegrafstation, post, skola, bageri, kafé och affär. Allt detta är nu borta, det sista som var kvar var affären som lades ned 1959. I dag sysselsattes endast en person vid kanalen, nämligen slussvakten. Den drivande kraften bakom byggandet av Göta kanal var Baltzar von Platen.

Silverapostlarna på Mem

Det finns en gammal sägen till Mem, det är berättelsen om Jacob Bagges skatt, de tolv silverapostlarna. Under sina många krigståg under Gustaf Wasa och hans söners tid kom den stora riksamiralen en gång till ett kloster i Krakau i Polen, och där fann han en kostbar skatt: En altarpopsats med alla de tolv apostlarna i äkta silver stora som ett tolvårigt barn. Den hade blivit skänkt till klostret av kejsar Karl den store som tack för att hans gemål hade fått låna jungfru Marie linyg för att hon skulle få en lätt barnsäng. Jacob Bagge förde med sig apostlarna hem till Sverige, till sin sätesgård Mem och förvarade dem där i en lönnkammare.

Under hans son, Erik Bagges tid, i slutet av 1500-talet, kom det till öppen konflikt mellan rikets konung Sigismund, som tillika var konung i Polen och hans farbroder hertig Carl, som var riksföreståndare i Sverige. Hertig Carl hade sitt högkvarter på Mem, Erik Bagge hörde till hans vänner, och under hertig Carls besök firade Bagge bröllop för

sina båda döttrar. Mitt under festligheterna kom det bud om uppbrott, Sigismund hade efter sin landstigning vid Stegeborg tågat mot hertigens läger. Innan Bagge drog ut, gick han och hans tvänne nyblivna mågar ut och murade in eller grävde ner den stora silverskatten. Sitt gömställe berättade de inte för någon, och det var och förblev en hemlighet, ty dagen därpå föllo de alla tre i slaget på Tåby ängar. Sen den dagen har ingen sett apostlarna, men många äro de, som sökt den stora skatten. Säggen förtäljer också, att man skall söka den en torsdagskväll i nedan, att älvdansen skall visa platsen, där den är dold. Men varken älvdans eller moderna redskap har kunnat ge svar på hemligheten. Varje generation har fört berättelsen vidare och än i dag tjusas stora och små av det trolska skimret kring Jacob Bagges stora silverskatt.

